

Urte berria

Iraila eta urria heltzen direnean urtero zalantza bera izaten dugu: *sarrera*, urteko sarrera edota hasiera, urtarrilean izaten da edo irail-urrian? Urtarrilean da noski, baina alde askotatik begira ere iraila egokia izan litekeela dirudi izendapen hori emateko, bereziki uda bukatzen delako eta urte akademiko berri bat hasten delako. Ikuspegi soziolinguistikotik ere *sarrera* berria dirudi, eta horretarako arrazoi anitz dago hemen ikusiko dugunez.

Maila akademikoan ikasturte berria hasten bada, soziolinguistikarekin zerikusia duten prestakuntzak irail-urrian hasten dira. Horrela, gogora dezagun hemen HIZNET hizkuntza plangintzari buruzkoa den graduondokoak 10 urte bete dituela. Urte horietan guztietan zehar 400 ikasle baino gehiago izan ditu. Seguruenik soziolinguistikari buruzko prestakuntza sakonena eskaintzen du ikastaro horrek Euskal Herrian; gainera, Euskal Herriko Unibertsitateko Berezko Titulua da.

Unibertsitatea eta soziolinguistika aipaturik, *Bat* aldizkariaren 75. zenbakian euskarak unibertsitatean duen presentzia aztertzen da. Hamar artikuluk jorratzen dute unibertsitatearen eta hizkuntza gutxituen auzia: Euskal Herriko unibertsitateen egoera argitzen da lehen artikuluetan, ondoren Kataluniari eta Galesko unibertsitateari buruzko informazioa jasotzen da, gainera alde ekonomikoari eta komunikatiboari buruzko artikulua bana ere aurkitzen da.

Plangintza, jarrera eta hizkuntza erabilera unibertsitatean

Unibertsitatearekin jarraitzeko, *Language Problems and Language Planning* aldizkariaren 34:2. zenbakian zera azter-

tzen da: hizkuntza plangintzaren ondorioak unibertsitateetako ikasleen hizkuntz jarrera eta praktiketan. Artikulua bereziki interesgarria zaigu; izan ere, Máiréad Moriartyk, artikuluaurearen autoreak, Euskal Herriko eta Irlandako egoerak alderatzen ditu.

Unibertsitateko ikasleei pasatutako galdetegiak aztertuz, Moriartyk irlandarari eta euskarari buruzko jarrerak aztertzen ditu eta jarrera horiek ekintzetan, hizkuntzaren erabileretan nola plazaratzen diren ere analizatzen du.

Bere ikerketaren arabera, plangintzaren ondorioz bi hizkuntza horiekiko jarrerak baikorrak dira arrazoi etnikoenatik. Hiztunek jarrera baikorrak dituzte haien hizkuntzarekiko, hizkuntza hori haien ezaugarri etnikoekin lotzen dutelako eta ezaugarri etniko horiek modu baikorrean jasotzen dituztelako. Kontrako jarrerarik apenas jaso da.

Erabilerari dagokionez, aldiz, datuak ez dira hain baikorrak; jarreratik ekintzara jauzia ez da automatikoa, ikerketa horrek berresten digun moduan. Hala ere, ikerketaren autoreak puntu baikorrak ikusten ditu; izan ere, kode-aldaketa kasu batzuk jaso ditu orain dela gutxi arte hizkuntza gutxitua baztertuta zegoen erabilera-eremu batzuetan. Aipa dezagun hemen Irlandako eta Autonomia Erkidegoko datuen joerak antzekoak direla bai jarrerei eta bereziki erabilerari dagokienez; hori bai, Autonomia Erkidegoko datuak Irlandakoak baino pixka bat baikorragoak dira.

Ikasturtearen hasiera eta soziolinguistika

Artikulu honen hasieran aipatu dugunez, ikasturtearen hasierak harreman handia dauka soziolinguistikarekin, eta ez bakarrik prestakuntza soziolinguistikoari buruzko ikastaroak edo unibertsitateetako kurtsoak berriz hasten direlako, baizik eta data horiek mugarri direlako gizartearen ikuspegitik. Eta gizartean mugarri diren data, ekintza edo aldatetarik soziolinguistikan eta hizkuntzaren erabileran ere mugarri izaten baitira.

Ikasturtea hastea edota iraileko *sarrera* ez dela hain garrantzitsua iritziko dio hainbatek; beste batzuek, aldiz, modan dagoen gaitz berri bati erreferentzia egiten zaiola pentsatuko dute: opor ondoko depresioari, alegia. Parentesi txiki bat hemen. Gaitz berri horiek gizartearen funtzionamenduaren eta norabidearen adierazle argiak dira: gaitz berria bada, lehenago diagnostikatzen ez zen gaitza delako da? Lan baldintzak aldatu direlako eta estres berrien aurrean langileek presio gehiago sufritzen dutelako eta horregatik lanera itzultzeak depresio gehiago sortzen duelako da? Langile berriak eta gazteak lehenengo langileak baino ahulagoak, borondate gutxiagokoak direlako? Ultraliberalismoko komunikazio gizarteak estresa jasateko gizakiak dituen mugak gaintzen dituelako sortzen dira gaitz berri horiek? Botika gehiago saltzeko industria farmazeutikoak sortu duen gaitz berria delako? Edo besterik gabe sistemak jendearen mende-kotasuna sendotzeko eta normalizatzeko sortu duen baliabide berria da? «Zer aurpegi txarra duzun! Zer? Arazoak dituzu familian, lanean...?? Ez, ez, lasai, oporretatik itzuli naiz eta, noski, opor ondoko depresio daukat, normala da, pasatuko da...».

Soziolinguistika, diskurtsoaren analisiaren bitartez, gaitz berri horien nondik norakoak aztertzeke oso baliagarria zaigu. Baina ironiak alde batera utzita eta parentesia itxita, gizartean mugarri diren datek eta fenomenoek ondorio handia izaten dute soziolinguistikan: ikasturte berriaren kasua ere bada; ikasturtearen *sarrera sarrera* soziolinguistikoa ere bada.

Ikastetxeetan, adibidez, beti tentsio pixka batekin bizi da opor ondoko *sarrera*, maila soziolinguistikoan ere. Euskal Herriko gune erdaldunenetako ume askok ikastetxean du lotura gehien euskararekin, bertan entzuten du euskara, hitz egiten du euskaraz, egiten ditu horren inguruko hausnarketak... Ikastetxetik kanpo, bereziki gurasoak erdaldun hutsak dituztenean, ume horiek ez dute euskararik erabiltzen.

Udako oporren garaian, gainera, asko Euskal Herritik kanpora joaten da oporrak igarotzera. Euskal Herritik kanpoko

arbasoak dituzten ume askok «al pueblo» («herrira») joaten dira oporrak pasatzera. Bertan dena erdaraz egiten dute, eta horientzat eta horien irakasleentzat ikasturtearen sarrera *sarrera* soziolinguistikoa ere bada. Oporrak baino lehenago euskaraz hitz egiteko zuten ohitura, soltura... neurri batean galdu egin dute umeek, eta egun batzuk beharko dituzte berriaz ohitzeko ikastetxeko eta bizi diren tokiko hizkuntza ohituretara.

Fenomeno hori hirietan eta gunen erdaldunenetan gertatzen da bereziki, baina *sarrera* soziolinguistikoa ez da norabide bakarrekoa, erdaratik euskararanzkoa; alderantzizkoa ere izan daiteke, modu ezberdin askotan gainera. Hemen aldaketa suposatzen duten kasu nabarmenenak baino ez ditugu aipatuko.

Hasteko, lehen aldiz eskolaratzen diren umeen kasua dugu. Erdararekin bakarrik harremana duten ume batzuk eredu elebidun batean sartzen dira, eta euskararekin duten aurreneko harremana hor izango dute. Alderantzizko kasua ere gero eta gehiago gertatzen da: ume euskaldun elebarkarrek, nahiz eta D ereduko eskola batean sartu, bertan izango dute erdararekiko lehen harreman zuzena eta sendoa. Laster elebidun bihurtuko dira euskaldun elebarkar horiek eta kasu gehienetan urte gutxi barru hizkuntza errepertorio aberatsagoa eta osoagoa edukiko dute erdaraz euskaraz baino.

Beste erdararanzko *sarrera* soziolinguistikoko bat aipatu behar da ere; berezia da eta beharbada orain arte aipatutakoak baino gutxiagotan gertatzen da, baina itxuraz kopuruak adierazgarriak dira. Kanpora joan diren euskaldun batzuen kasua da. Euskaldun horiek, haien eguneroko bizitzan, lagun artean etab. ia euskararik ez dute erabiltzen; Euskal Herrikan kanpo, oporretan joaten direnean, aldiz, haien identitatea nabarmentzeko, euskara erabiltzen dute. Fenomeno hori gerta liteke Euskal Herrian haien artean sekula euskararik erabiltzen ez duten pertsona batzuen artean ere. Normalean, noski, aldaketa ez da muturrekoa eta kanpora joaten direnean hiztun horiek euskararen eta erdararen arteko ko-

de-nahasketak edo kode-alternantziak egiten dituzte. Euskaldun horientzat ere iraila *sarrera* soziolinguistikoa da, euskaratik erdararanzkoa.

Hemen emango dugun azken adibidean, erdaratik euskararanzko jauzia egiten da. Erabat edo gehienbat giro euskalduna duten herri asko kostaldekoak dira, eta bertara kanpotar andana joaten da oporrak igarotzera. Herri horiek gehienbat euskaldunak izatetik gehienbat erdaldunak izatera iristen dira udatiarren eraginaren ondorioz. Adibideak anitz dira: Lekeitio, Ondarroa, Getaria, Zarautz... Gainera, giza mugimendu horien ondorioz Euskal Herrian hain tipikoak diren koadrilen hizkuntza jokaerak eta ohiturak ere batzuetan aldatzen dira.

Hiztun talde jakin bat duen eremu geografiko batek kanpoko hiztun talde baten inpaktua jasaten duenean, soziolinguistikaren ikuspegitik bi fenomeno katalogatu izan ohi dira: tokiko hiztun taldea trinkotzea edo kanpoko hiztun taldearen hizkuntza nagusitzea. Gure kasuan, adibidez, koadrila edo hizkuntza taldea trinkotzea, kanpotarrekiko duten ezberdintasuna nabarmentzeko eta haien identitatea berresteko euskara gehiago erabiltzea aurreneko kasuan. Bigarren kasuan, aldiz, kanpotarra ondo integratzen da komunitatean, baina ahaleginik soziolinguistikorik egin gabe bere hizkuntza ohiturak inposatzen ditu, erdararen presentzia gero eta nabarmenagoa suertatuz. Aipatutako herrietan, antza, gehien gertatzen den fenomeno bigarren hori da. Uda pasatu eta gero, oporrak bukatzen direnean, *sarrera* soziolinguistikoa gertatzen da eremu horietan ere: betiko ohitura soziolinguistikoak berreskuratzen dira eta erdaratik euskarara egiten da beste jauzi bat herrian edota koadrilan.

Hemen ez dugu *sarrera* soziolinguistikoa epaitu, ez dugu txarra edo ona den esan; kasu oso ezberdinak daude eta ikuspegiaren eta norberaren helburuen arabera balorazioa ezberdina izango da. Hori bai, *sarrera* soziolinguistikoa bezalako fenomenoak ondo aztertzea interesgarria da, gizartean gertatzen diren lehia soziolinguistikoen berri ematen baitu-

te eta kasu batzuetan hizkuntza taldearen bizitasun soziolinguistikoari buruzko informazioa ere ematen baitute.

Adibidez, aipatu dugun azken kasuak —udatiarrek kostaldeko herri euskaldunetatik alde egiten dutenean euskaldunek eta koadrila euskaldunek berriro euskararanzko jauzia egitea, udan erdara nagusitu zenean— taldearen indarraren berri ematen digu. Izan ere, jauzia ez da automatikoa, eta taldea ahulduta dagoenean hizkuntza gutxiagoturanzko jauzirik ez da berriro egiten, hizkuntza gehiengotua nagusituz joaten da.

Fañch Broudic-ek bretoierari buruz egindako maisulanean, udatiarren kasu hori aztertu zuen, hauxe frogatuz: mezak bretoi elebakarrak izatetik (latina kontuan hartzen ez bada, noski), udatiarren eraginez, elebidun izatera pasatu zirela udan. Ondoren, pixkanaka udako egoera soziolinguistiko berria urte osora zabaldu zen eta gainera mezek gero eta toki gutxiago utzi zioten bretoierari, frantsesa erabat nagusituz.

Bistan da, beraz, kasu batzuetan udako aldaketa horiek luza daitezkeela eta behin betiko bihur daitezkeela. Gure hasierako adibidearen kasuan, umeek euskararekin duten harremana bereziki eskolan gertatzen denean ere, heltzen da momentu bat zeinetan aldaketa ez den berriro egiten. Umeak 18 urterekin eskola uzten duenean, euskaraz duen gaitasuna laster galduko du gaitasun hori sare harreman berriak sortuz lantzen jarraitzen ez badu. Kasu horretan, noski, hizkuntza ohituraren aldaketa iraileko *sarrera* soziolinguistikoaren gertaeratik harago gertatzen da, fenomeno askoz zabalagoa eta sakonagoa da.

Lerro hauetan zera nabarmendu nahi izan dugu: hizkuntza ohiturak ez direla denbora eta leku bakoitzean bat eta bakarrak, aldatu egiten direla eta momentu batzuk, adibidez iraileko *sarrera*, mugarriak izaten direla. Hizkuntza plangintza mugarri diren une horietan, aldaketa suertatzen denean, bereziki zentratzea funtsezkoa dirudi. «Sartzen» garenean, urte berria «hasten» denean, ohiturak birfinkatzen dira. Beti errazagoa da ohitura berriak sortzea integratuta dauden ohitura batzuk aldatzea baino. Adibidez, pertsona batekin du-

gun harremana euskaraz izatea pertsona hori ezagutzen dugun momentutik, umea irakaslearekin eta bere ikasleekin euskaraz egitea eskolan sartzen den urtetik, langile bat enpresa batera joaten denean hasieratik euskaraz egitea...

Hizkuntza ohitura batzuk finkatu ondoren arrazoirik gabe edo besterik gabe hizkuntza aldaketa egitea, ohitura horiek aldatzea, askoz zailagoa izango da: adibidez, egun batek bestera pertsona batekin hizkuntzaz aldatzea erabakitzea. Hemen aipatu ditugun une mugarri horiek, aldiz, aprobeitza daitezke ohitura berri batzuk finkatzeko edo hizkuntza plangintza indartzeko. Adibidez, orain arte egunero ko testuinguruan lagunekin erdaraz hitz egiten nuen, Andaluzian igaro ditugun oporretan euskara eta erdara trukatzeko genituen, bueltan aldaketa aprobeitza eta euskara erabiltzen jarraitzea aurrerapauso handia izan daiteke.

Une mugarri horiek ondo ezagutu eta aztertu behar dira eraginkorra izan nahi bada hizkuntza plangintzan. Urtean zehar gertatzen diren une mugarriak zehaztu behar dira, eta ondoren zehaztaper lan hori zabaldu behar da: bizitzan zehar suertatzen diren une mugarriak zehaztu, historian zehar ere gertatu eta gertatzen direnak...

Denbora ez ezik lekua ere aztertu behar da; baina, noski, denbora eta lekua, Einsteinek frogatu zuen moduan, ezin lotuago daude. Gainera, ikusi beharko da aldaketak pertsonaren arabera suertatzen diren, edo generoaren arabera diren... Azken finean, bariacionismoak aspaldi eta argiki zehaztutako aldakortasun fenomeno horiek behin eta berriz aztertu behar ditugu, egoerak beti aldakorrak direlako, behin betiko sekula ez direlako. Behin betiko salbazioa Jaungoikoaren bidean dago, ez beste inon; matematikari batek aipatu zuen bezala, aldatzen ez den gauza bakarra hilik dagoena da. Hemen egin den azterketa xumea gogoetarekin jarraitzeko modu bat da; beste kasu anitz aipa zitezkeen (adibidez, euskara ikastera baserrietara joaten diren erdalduen kasua, euskaltegi batera sartzen diren helduak...). Eta zure kasuan, zer? Zein izan da zure *sarrera* soziolinguistikoa?

Albiste soziolinguistikoak

Aipatu dugunez, une mugarriak aprobeztatu behar dira plangintzaren pausoak finkatzeko. Azken hilabete hauetan hizkuntza plangintzari buruzko pare bat liburu interesgarri argitaratu dira. Topaguneak *Elkarteetan euskararen erabilera sustatzeko metodologia eskuliburua* aurkeztu zuen ekainean; gainera, Garabide elkarteak *Euskararen berreskuratzea. Hizkuntzak biziberritzeko gako batzuk* liburua jarri du bere webgunean, dohainik da eta euskaraz, gazteleraz, frantsesez eta ingelesez dago eskuragarri. Topagunearen liburua metodologi eskuliburu praktikoa bada, Garabideren liburuan Txepetxen teorizaziotik ekarritako datu interesgarriak ematen dira.

Iraila ikasturtearen sarrera izateaz gain, literatura sarrera ere bada. Soziolinguistika Klusterrak *Soziolinguistika eskuliburua* argitaratu du; bertan soziolinguistikaren kontzeptu eta teoria ezagunenak aurkeztu eta Euskal Herriko testuinguruan kokatzen eta aplikatzen dira. Ez dakit literatura den, baina soziolinguistika interesgarria bada behintzat.

Argitalpenen informazioarekin bukatzeko, Euskaltzaindiak soziolinguistikarentzat funtsezkoa den ikerketa baten aurreneko bi liburukiak argitaratu ditu: *Euskararen Herri Hizkeren Atlas: I eta II liburukiak*. Hasierako soziolinguistikak ahozko aldaerak mapetan kokatzea zuen helburu, eta Euskaltzaindiak ikerketa honekin lan handia egin du, 20 urteko ikerketa baten emaitzak baitira. Benetan polita, interesgarria eta euskararentzat nahitaezkoa.

Bide beretik, *Sakanako euskara. Burundako hizkera* ere argitaratu du Euskaltzaindiak. Liburuaren egilea soziolinguistikan erreferentzia den Koldo Zuazo izan da.

Jagon sailean, bestalde, Euskaltzaindiak Erramun Baxok eta Jean-Baptiste Coyosek burututako ikerketa argitaratu du: *Helduen euskalduntzea eta etorkinak Ipar Euskal Herrian*. Liburuan, Iparraldeko AEK-ko geletan ikasi duten ikasle etorkinen ezaugarriak eta euskara ikasteko izan dituzten motibazio eta helburuak analizatu dituzte.¶